

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα πλαίσια των συστηματικών ανασκαφών στον προϊστορικό οικισμό Κολώνα υπό την διεύθυνση του Η. Walter ερευνήθηκε το καλοκαίρι του 1982 ένας αδιατάρακτος τάφος της μέσης εποχής του χαλκού. Ο τάφος αυτός βρίσκεται στην περιοχή της νοτιο-ανατολικής πύλης της κάτω πόλης και αμέσως μπροστά από την πρόσοψη του οχυρωματικού τείχους. Πάνω και δίπλα από τον νεκρό που βρισκόταν σε ύπτια στάση με συνεσταλμένα τα πόδια υπήρχαν πλούσια κτερίσματα: ξίφος, εγχειρίδιο, αιχμή δόρατος, δύο μαχαίρια, ξυράφι, πολλά τεμάχια από χαυλιόδοντες κάπρου, χρυσό διάδημα και μερικά πήλινα αγγεία.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση των κτερισμάτων και η τυπολογική και χρονολογική τους κατάταξη. Στην κατασκευή της λαβής το ξίφος μοιάζει με τον τύπο Α των μυκηναϊκών σπαθιών. Έχει το στενό κοντό στέλεχος χωρίς περιχίλιωμα και το σφαιρικό ελεφαντοστέινο μύκητα πάνω σε χρυσό δίσκο. Η διάταξη όμως των πέντε χοντρών ήλων σε οριζόντια γραμμή στην άκρη της λεπίδας αντιστοιχεί προς εγχειρίδια και ξίφη της πρώιμης εποχής του χαλκού. Η αιχμή δόρατος ανήκει στον γνωστό τύπο με κοίλες ράχες για την στερέωση του κοντού. Ο τύπος αυτός είναι διαδεδομένος στην Στερεά Ελλάδα και στην Κρήτη. Η χρήση του ως ταφικό κτερίσμα περιορίζεται στον ελλαδικό χώρο. Το εγχειρίδιο κατατάσσεται στην ομάδα με φαρδείς ώμους του Brannigan («winged dagger»), δεν υπάρχουν όμως τελείως όμοια παραδείγματα. Λίθινες αιχμές βελών, συνήθως από οψιανό, με κοίλη βάση πρωτοεμφανίζονται στην ΠΕ ΙΙΙ περίοδο και απαντούν ακόμα μέχρι την ΥΕ ΙΙΒ περίοδο. Από την θέση των αιχμών σε μερικούς τάφους (Θήβα, Νιδρι Λευκάδας) φαίνεται ότι για την κτέριση των νεκρών δεν χρησιμοποιήθηκαν ούτε φαρέτρες γεμάτες με βέλη ούτε ολόκληρα βέλη αλλά μόνο οι λίθινες αιχμές. Στην Στερεά Ελλάδα όπου οι αιχμές από οψιανό βρέθηκαν συχνά σε λακκοειδείς και θολωτούς τάφους το τόξο (για κυνήγι ή για την μάχη πάνω στο άρμα) προφανώς συνδέεται ως κτερίσμα με την κατηγορία των εξαιρετικά πλούσιων ταφών.

Ο τάφος της Αίγινας περιέχει συνολικά 80 περίπου πλακίδια από χαυλιόδοντες με τρύπες διαφόρων σχημάτων. Με βάση τις μορφές και τις διαστάσεις των πλακιδίων έγινε η αναπαράσταση ενός οδοντόφρακτου κράνους διαφορετικού από τον κανονικό τύπο. Τα πλακίδια σχηματίζουν έξι σειρές που σκεπάζουν τις ραφές του δερμάτινου(?) πύλου και ο ελεφαντοστέινος δίσκος βρίσκεται στην κορυφή. Τα πρώιμα κράνη από τους τάφους της Αίγινας, της

Ελευσίνας και της Θήβας καθώς και από το σπίτι Ε της Εύτρησης αποδεικνύουν την μεσοελλαδική παράδοση του οδοντόφρακτου κράνους των μυκηναϊκών χρόνων.

Από τα δύο μαχαίρια το ένα αντιπροσωπεύει ένα γνωστό μεσοελλαδικό τύπο. Το άλλο είναι μικρό και δεν έχει αντίστοιχα στο Αιγαίο. Με την χρυσή επένδυση της λαβής το ξυράφι ξεχωρίζει από τις συνήθεις γλωσσοειδείς λεπίδες. Τα ολόγλυφα κεφάλια κάπρου από χρυσό έλασμα πρέπει να προέρχονται από μινωικό εργαστήριο. Το διάδημα έχει χρονολογικά αντίστοιχα στον τάφο 24 της Αγ. Ειρήνης (Κέως) και στον τάφο 1970-12 της Ασίνης. Στην κεραμική του τάφου συμπεριλαμβάνονται αγγεία ντόπιας κατασκευής καθώς και κυκλαδικής και κρητικής προέλευσης. (Τρεις αμφορείς τοπικής αμαυρόχρωμης κατηγορίας δεν ήταν προσιτοί κατά την διάρκεια της μελέτης και δεν είναι δυνατόν να απεικονισθούν στην παρούσα δημοσίευση). Πολύ σημαντικοί για την χρονολόγηση του τάφου είναι ο κάρναρος, χαρακτηριστικός του οικισμού ΙΧ της Κολώνας (= ΜΜ ΙΙ), και ο γεφυρόσχημος αμφορέας καμαραϊκού ρυθμού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται η τοποθεσία και η αρχιτεκτονική του τάφου. Η θέση του χαρακτηρίζεται από την γειτνίαση προς το οχυρωματικό τείχος και την κυρία είσοδο στον οικισμό, δηλ. από την ορατότητα για όλους που πλησίαζαν την πόλη. Από την φύση της η θέση αυτή δεν ήταν καθόλου κατάλληλη για ταφή αφού τον φυσικό βράχο στο σημείο αυτό κάλυπταν λίγα μόνο χώματα. Γι' αυτό αντί να σκαφθεί ένας λάκκος χτίστηκαν υπέργεια τοίχοι ταφικού θαλάμου. Στις δύο μακρές πλευρές επίπεδες οριζόντιες πλάκες σχηματίζουν στενές πατούρες σε ύψος 0,80μ πάνω από το δάπεδο του τάφου. Έχουμε εδώ δηλαδή όλα τα στοιχεία ενός κανονικού λακκοειδούς τάφου, όχι όμως υπόγειου αλλά υπέργειου. Στην λιθοδομή των τοίχων μπορεί να προσέξει κανείς ότι οι πατούρες σταματούν σε κάποια απόσταση μπροστά από την νότια στενή πλευρά και ότι οι κατώτερες πέτρες εκείνου του τοίχου ακουμπούν σε χώμα και όχι στον βράχο όπως στις άλλες πλευρές. Προφανώς το νότιο τμήμα του τάφου ξαναχτίστηκε μετά από κάποια βλάβη. Με αυτές τις παρατηρήσεις μπορούμε να διασαφηνίσουμε τις δύο φάσεις χρήσης του τάφου: Μετά από την ταφή ο υπέργειος τάφος οπωσδήποτε έπρεπε να σκεπασθεί με χώμα και πέτρες. Ο τύμβος μπροστά από την πρόσοψη της οχύρωσης θα είχε τουλάχιστο 2μ ύψος και 7x3,5μ διάμετρο. Μία τέτοια επίχωση θα ελάττωνε την αμυντική δυνατότητα του οχυρω-

ματικού τείχους και έτσι θα αποφασίστηκε η αν-
έγερση ενός προμαχώνα γύρω από τον τύμβο.
Καθώς τα χώματα του τύμβου σκάβονταν για να
θεμελιωθεί ο προμαχώνας σωριάστηκε η νότια
στενή πλευρά του τάφου σπάζοντας τα πήλινα
αγγεία στο νότιο τμήμα του ταφικού θαλάμου. Στον
καθαρισμό πριν από την πρόχειρη ανοικοδόμηση
του τάφου, οι Αιγινήτες έβγαλαν έξω από αυτόν όχι
μόνο πεσμένες πέτρες και χώματα αλλά και τα
κόκκαλα των ποδιών του σκελετού καθώς και
κομμάτια κεραμεικής. Πίσω από τον προμαχώνα το
οχυρωματικό τείχος κατεδαφίστηκε για να γίνει
πάλι προσιτός ο τάφος, τώρα όμως από το εσω-
τερικό του συνοικισμού.

Τα πλούσια κτερίσματα, η ξεχωριστή θέση και η
αρχιτεκτονική προσδιορίζουν την ιδιαίτερη σημασία
του νεκρού που θάφτηκε εδώ. Στο τρίτο κεφάλαιο
ανασκοπεύονται παρόμοιοι εξέχοντες τάφοι της
μέσης εποχής του χαλκού στο Αιγαίο. Δεν είναι
δυνατό λόγω των μεταγενέστερων διαταραχών να
εξακριβώσουμε αν ο τάφος στην Θήβα, οικόπεδο
Ταμβίσκου, ήταν λακκοειδής η χτιστός κιβωτιόσ-
χημος. Τα είδη όμως των κτερισμάτων (ξίφος, αιχμή
δόρατος, μαχαίρι, αιχμές βελών, οδοντόφρακτος
κράνος) καθώς και η διάταξη τους μέσα στον τάφο
αντιστοιχούν στον τάφο της Αίγινας. Μεγάλος
χτιστός κιβωτιόσχημος τάφος με καλυπτήριες
πλάκες – και όχι το στόμιο μιάς θόλου – θα ήταν και
η κατασκευή στον λόφο του Δράμεσιου που κατα-
στράφηκε το 1945 και 1965. Τα μεσοελλαδικά αγγεία
και η αιχμή δόρατος που βρέθηκαν κοντά στον τάφο
θα είναι πιθανώς τα υπόλοιπα των αρχικών
πλούσιων(?) κτερισμάτων. Ο τάφος 28 στην Αγ.
Ειρήνη (Κέως) βρέθηκε συλημένος. Πρόκειται για
μεγάλο κτιστό κιβωτιόσχημο τάφο κάτω από ένα
τύμβο και σε μικρή απόσταση έξω από το οχυ-
ρωματικό τείχος του οικισμού. Στον περίβολο του
τύμβου διακρίνονται δύο φάσεις: μία πρώτη με τοίχο
από αδρούς λίθους και μία δεύτερη με κάθετες
πλάκες που χρονολογικά μπορεί να συνδεθεί με την
μεγάλη οχύρωση της περιόδου V (= MK III). Και ο
λακκοειδής τάφος κάτω από τον τύμβο V στον
Θωρικό είναι συλημένος. Η χρονολόγηση του στην
ΜΕ στηρίζεται στην στρωματογραφία στο βόρειο
τμήμα του περιβόλου. Ο τύμβος V προηγείται του
θολωτού τάφου IV. Στον Μαραθώνα, Βρανά, ο
τύμβος I με επτά μεσοελλαδικές ταφές διαμορφώθηκε
σε τρεις αλληπάλληλες φάσεις. Παλιότερος είναι ο
μικρός τύμβος με τον τάφο 1, ακολουθεί ο κτιστός
τάφος 2 και σε τρίτη φάση χτίζεται ο τάφος 3 μαζί με
τον μεγάλο περίβολο. Ο τάφος 1 στο Κεφαλόβρυσο
είναι ένας κανονικός λακκοειδής. Διαδοχικές ταφές
όμως παραμέρισαν τον πρώτο νεκρό και ίσως
αφαιρέθηκαν και κτερίσματα. Ο τύμβος του Αγ.
Ιωάννου, Παπούλια, ήταν αρχικά ένας κτιστός
πεταλόσχημος τάφος κάτω από ένα μικρό τύμβο

από χώμα καλυμμένο με μιά στρώση από πέτρες. Ο
πρώτος αυτός τύμβος σκεπάστηκε από τρεις του-
λάχιστο αλληπάλληλες στρώσεις χώματος και
πετρών. Οι μεταγενέστερες ταφές σε πίθους και
μικρούς κιβωτιόσχημους τάφους έγιναν στην περι-
φέρεια του τύμβου και χρονολογούνται στην ΜΕ ΙΙ-
ΙΙΙ. Μία παρόμοια ιστορία φάσεων πρέπει να είχαν
και οι τύμβοι της Ασίνης και της Βοϊδοκοιλιάς,
παρ'όλο που σε αυτούς δύο το κέντρο με την
υποθετική αρχική ταφή καταστράφηκε.

Σχετικά με την κτέριση των διακεκριμένων νεκρών
σ'αυτούς τους τάφους διαθέτουμε λίγα μόνο
στοιχεία αφού οι περισσότεροι τάφοι βρέθηκαν
συλημένοι. Οι τάφοι της Αίγινας και της Θήβας
περιέχουν τον ίδιο συνδυασμό όπλων: ξίφος, λόγχη,
βέλη, μαχαίρι και κράνος. Τέτοιος εξοπλισμός δεν
συναντάται ούτε ως σύνολο ούτε εν μέρει σε ΜΜ
τάφους στην Κρήτη. Το ίδιο ισχύει για την αρχι-
τεκτονική των τάφων, δηλ. τον υπόγειο η υπέργειο
κτιστό θάλαμο μεγάλων διαστάσεων και τον τύμβο
με περίβολο. Όπου ο σύγχρονος με τον τάφο οικισ-
μός είναι γνωστός η ταφή γίνεται πάντα έξω από τον
οικισμό αλλά σε μικρή απόσταση από αυτόν και
πάντα σε θέση όπου το μνημειώδες σήμα να είναι και
προσιτό και ορατό.

Ο λακκοειδής τάφος της Αίγινας δεν είναι μονα-
δικός, ανήκει σε μία ομάδα εξαιρετών τάφων που
τους συναντούμε και σε άλλες θέσεις στην Στερεά
Ελλάδα. Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται μία
ανάλυση των σχέσεων Κρήτης, νησιών του Αιγαίου
και Στερεάς Ελλάδας με σκοπό να διευκρινισθεί η
σημασία αυτών των ξεχωριστών τάφων στην κοι-
νωνία της μέσης εποχής του χαλκού. Το κύριο πρό-
βλημα είναι αν η παλαιοανακτορική Κρήτη έπαιξε
αποφασιστικό ρόλο στην εγκατάσταση μίας προνο-
μιούχας τάξης στον κυκλαδικό και ελλαδικό χώρο.
Από τα αρχαιολογικά στοιχεία που έχουμε στην
διάθεση μας προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1. Οι διακεκριμένοι τάφοι ανήκουν σε οικισμούς
που κατέχουν κεντρική θέση στις οικονομικές και
πολιτικές δραστηριότητες μίας περιοχής.
2. Στους οικισμούς με τέτοιο τάφο δεν παρα-
τηρείται ιδιαίτερη πυκνότητα εισαγμένων από την
Κρήτη μινωικών αντικειμένων. Αντίθετα υπάρχουν
τέτοιοι οικισμοί χωρίς καθόλου μινωική κεραμική
όπως επίσης υπάρχουν μινωικά ευρήματα σε οικισ-
μούς χωρίς διακεκριμένο τάφο.
3. Τουλάχιστο όσον αφορά τα ταφικά έθιμα
(ταφική αρχιτεκτονική και επιλογή κτερισμάτων) η
συμπεριφορά των μεσοελλαδικών προνομιούχων
δεν επηρεάζεται από την ανακτορική κοινωνία της
Κρήτης.

Οι σχέσεις με την Κρήτη, αραιές ακόμα στην αρχή
της μέσης εποχής του χαλκού και πολύ πυκνές προς
την ΥΕ ΙΙ, δεν είναι αιτία αλλά επακόλουθο της
εγκατάστασης μίας προνομιούχας τάξης στον ελλα-

δικό χώρο. Οι Ελλαδίτες άρχοντες επικοινωνούν διπλωματικά και εμπορικά με τα μινωικά ανάκτορα, προφανώς ως ίσος προς ίσον: αυτοί δέχονται τα πολυτελή δώρα και είναι σε θέση να τα ανταπο-

δίδουν. Το ενδιαφέρον για καλές σχέσεις από την πλευρά των μινωικών ανακτόρων γίνεται ολοφάνερο με την αποστολή ενός μινωίτη αγγειοπλάστη στον άρχοντα της Αίγινας.